

Г.А. Чередніченко, О.С. Ковальчук, Національний університет харчових технологій

ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК ЯК РІЗНОВИД СУЧАСНОГО ЕЛЕКТРОННОГО СЛОВНИКА

Чередніченко Г.А., Ковальчук О.С.

Термінологічний словник як різновид сучасного електронного словника

Інтеграція України в Європейське співтовариство, нові політичні, соціально-економічні та культурні реалії, розширення контактів із зарубіжними країнами зробили іншомовну підготовку студентів одним з найважливіших компонентів вищої освіти. У контексті змін, що відбуваються у вищій школі, змінюються також зміст та функції викладання іноземних мов. У нових умовах, при новій постановці проблеми викладання іноземних мов стало очевидно, що задоволення зростаючої соціальної потреби не може бути реалізовано за допомогою традиційних форм освіти.

Ключові слова: іноземна мова, мультимедійні технології, електронний термінологічний словник.

Чередніченко Г.А., Ковальчук О.С.

Терминологический словарь как разновидность современного электронного словаря

Интеграция Украины в Европейское сообщество, новые политические, социально-экономические и культурные реалии, расширение контактов с зарубежными странами сделали иноязычную подготовку студентов одним из важнейших компонентов высшего образования. В контексте происходящих в высшей школе изменений, меняются также содержание и функции преподавания иностранных языков. При новой постановке проблемы преподавания иностранных языков стало очевидно, что удовлетворение растущей социальной потребности не может быть реализовано с помощью традиционных форм образования.

Ключевые слова: иностранный язык, мультимедийные технологии, электронный терминологический словарь.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Створення та застосування словників є одним із найдавніших пов'язаних зі словом видів діяльності людини. Як, свідчать пам'ятки культури Давнього Шумеру

(приблизно XXV ст. до н.е.), вже в ті часи люди, намагаючись пояснити значення малозрозумілих слів, складали перші списки слів.

Нині вчені наголошують на важливості термінологічних словників, «оскільки без них неможливий ні розвиток різних галузей знань, ні сучасне міжнародне спілкування в самих різних сферах» [4, с. 193]. Однак, вітчизняна лексикографія має ще небагатий досвід у виданні електронних термінологічних словників, особливо економічної тематики.

Розширення можливостей лексикографічної роботи на новому рівні створило поштовх для розгляду електронних словників з різних ракурсів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням цієї проблеми займалися Л. Беляєва, В. Берков, О. Герт, І. Огієнко, В. Фляйшер, І. Убін, Т. Букреєва, Л. Григорович, К. Іванова, Г. Мандрікова, Ю. Марчук, В. Морковкін, Л. Нелюбін, Н. Сівакова, С. Стройков.

Метою статті є визначити особливості термінологічного словника та переваги електронного термінологічного словника у порівнянні з друкованим.

Виклад основного матеріалу. У сучасній термінографії під термінологічним, або спеціальним словником прийнято вважати довідник, що містить концептуальні та енциклопедичні відомості та надає користувачам інформацію про реалії до яких відноситься термін, а не про функціонування термінів, як мовних одиниць [2, с. 141]. Тільки ланцюжок слів з особливим змістом, який належить до певної предметної області може бути включеним до термінологічного словника [1, с. 144].

Різноманіття форм сучасної термінологічної продукції дозволило створити декілька класифікацій термінологічних словників в основному на основі виділення їх диференційних ознак (табл. 1) [7, с. 23].

На відміну від звичайних тлумачних словників будь-якої мови, термінологічні словники призначені, насамперед, для фахівців певної галузі знань або техніки [5, с. 287].

Класифікація термінологічних словників

Ознака	Типи словників
Тематичне охоплення	<ul style="list-style-type: none"> • багатогалузеві • галузеві • вузькогалузеві
Зміст лівої частини словникової статті	<ul style="list-style-type: none"> • словники термінів • словники терміноелементів
Зміст правої частини словникової статті	<ul style="list-style-type: none"> • перекладні • тлумачні • дескрипторні • словники-довідники
Спосіб упорядкування словника	<ul style="list-style-type: none"> • алфавітні • тематичні • статистичні
Мета і призначення (адресата)	<ul style="list-style-type: none"> • регламентні (у т.ч. нормативні) • науково-популярні • навчальні • інформативні • систематизуючі • частотні • зворотні
Охоплення мов	<ul style="list-style-type: none"> • одномовні • двомовні • багатомовні
Новизна	<ul style="list-style-type: none"> • словники існуючих термінів • словники нових термінів

Призначення словника зумовлює певні особливості його укладання. Так, при розробці тлумачного словника слід враховувати, що тлумачний термінологічний словник повинен, перш за все, служити довідковим посібником у конкретній галузі, відобразити систему її понять та містити всі терміни, необхідні для наукової і практичної роботи фахівців. Він повинен відобразити в термінах нові поняття, які виникають у зв'язку з останніми досягненнями науки і техніки та дати визначення цим поняттям, що дозволить фахівцям правильно використовувати терміни, що позначають нові поняття [5, с. 292].

Якісний перекладний термінологічний словник повинен містити не лише слова та їх перекладні еквіваленти, але й визначення поняття, список тих синонімів, які є зіставними саме з даним поняттям (а не з іншим) у цій мові та в цій країні. Перекладний термінологічний словник також може включати короткий коментар, схеми, малюнки, формули.

У процесі створення і використання термінологічних словників було вироблено й апробовано два провідних підходи до способу упорядкування словника: алфавітний та тематичний. Останній полягає у виділенні понять певної галузі знань або діяльності та встановлення логічних зв'язків між цими поняттями, інакше кажучи, на основі термінологічної системи.

При створенні навчальних тематичних термінодовідників основним завданням є відбір тем, які актуальні для навчальних цілей. Як свідчать дослідження з дидактики, вивчення слів за темами має набагато кращий ефект, ніж вивчення окремих, не пов'язаних між собою слів. Таким чином, тематичний термінодовідник цілком виправдовує себе як цінний навчальний посібник.

Тематичний термінодовідник може мати різний обсяг, залежно від задуму укладачів. Це може бути великий термінодовідник, який включатиме максимум лексичних одиниць певної мови, а може бути укладений і на основі лексичного мінімуму, але при цьому використовується найбільш вживана і найбільш важлива лексика, знання якої необхідно для оволодіння мовою. Тематичний термінодовідник є термінодовідником активного типу, в який включено комунікативний матеріал, тобто користувач може одночасно з його допомогою вивчати розмовну мову. Тематичне згрупування дає можливість вивчати лексику системно, що сприяє її кращому запам'ятовуванню. Але переважна більшість тематичних термінодовідників не ставить собі за мету подавати детальну інформацію з граматики, як це роблять, наприклад, орфографічні, орфоепічні та інші словники, оскільки тематичні термінодовідники призначені для користувачів, які вже мають хоча б початкові знання з граматики мови, яку вони вивчають. Тому більшість тематичних термінодовідників не містять граматичний коментар до того чи іншого слова.

Можна виділити і кілька варіантів тематичного термінодовідника залежно від способу розміщення лексичного матеріалу у тематичних розділах. Найчастіше слова у тематичних розділах і групах розташовані без використання певних принципів чи схем – асоціативно, коли попереднє слово ніби “тягне” за собою наступне, таким чином розкриваючи тему чи підтему.

Відрізняються тематичні термінодовідники і оформленням. Окрім традиційних, друкованих на папері, існують комп’ютерні тематичні термінодовідники. Як показує практика, традиційна лексикографія не може забезпечити постійно зростаючі потреби в науково-технічних словниках, тому комп’ютеризація укладання різноманітних словників наразі є дуже актуальною.

Автоматизація термінографічної роботи також значно скорочує терміни підготовки словника, полегшує науковцям пошук необхідного лінгвістичного матеріалу та допомагає уніфікувати всі структурні елементи словника.

До того ж, вільне і автоматичне формування посилань в базах даних і електронні швидкості проходження за посиланнями знімають як проблеми перевантаження словника, так і проблеми часу пошуку в ньому (внутрішня структура словника все одно не видима користувачу, вона може бути зовсім не алфавітною, користувач бачить лише кінцевий результат).

Вважаємо необхідним зупинитися на такому важливому аспекті, як вхідна і вихідна мова. Під вхідною мовою прийнято розуміти мову, з якої відбувається переклад. Мова, на яку перекладають – вихідна [3, с. 7].

У традиційній лексикографії створення та використання словника з декількома вхідними мовами є досить проблематичним завданням. Як показує практика, такі словники друкуються вкрай рідко і не користуються великою популярністю через свій громіздкий розмір та нераціональну структуру. Для електронного термінологічного словника кількість вхідних і вихідних мов не створює складнощів. Цифровий формат дозволяє організувати кількість входів відповідно кількості мов, що використовуються в словнику і таку ж кількість виходів. При цьому користувачеві не доводиться витратити зусилля і час на пошук певного його слова і еквівалентів.

Специфіка роботи викладачів іноземних мов Національного університету харчових технологій полягає в тому, що починаючи з другого курсу студенти і викладачі мають справу з економічною та технічною літературою, що містить значну кількість термінів. Аналіз термінології окремих спеціальностей показує, що разом з однозначними термінами зустрічаються багатозначні терміни, терміни-синоніми, терміни-омоніми, що слід враховувати при навчанні перекладу, а також в перекладацькій роботі, особливо в перекладі з української мови на іноземну.

Особливі труднощі в перекладі представляє термінологія молодих наук і спеціальностей. Численні нові терміни, що відображають бурхливий розвиток науки та техніки наших днів, не відразу знаходять своє місце в термінологічних словниках, внаслідок чого на перекладача чекають значні труднощі. Проте навіть існуючі термінологічні словники не вирішують тих проблем, що постають перед студентами та викладачами. Відсутність єдності в підготовці словників, а також неузгодженість між собою окремих параметрів безпосередньо позначаються на якості словника і ступеня ефективності його використання.

До переліку найбільш поширених недоліків існуючих термінологічних словників С.В. Гриньов відносить:

- ✓ спроби поєднання в межах одного словника декількох функцій, що створює значні складнощі для автора і спричинює незручності у користуванні такими словниками;

- ✓ суб'єктивність і випадковість у відборі термінів для словника, в результаті чого в словник не потрапляє багато потрібних і важливих термінів обраної предметної галузі, і, одночасно з цим, словник заповнюється «баластовим» матеріалом;

- ✓ невідповідність змісту та організації словникової інформації призначенню словника;

- ✓ відсутність єдності в структурі та інформаційному змісті;

✓ непридатність поширеного алфавітного принципу розташування лексики в словнику для виявлення існуючих зв'язків між поняттями, пошуку потрібного слова за семантичними ознакам, перевірки правильності відбору лексики та складання системного уявлення про поняття та терміни, виявлення структури і етимології термінів та низки інших цілей;

✓ відсутність у словниках необхідних вказівників;

✓ відсутність системності в описі термінів у словниках, що проявляється в неопрацьованості і повній відсутності посилань між взаємозв'язаними термінами;

✓ низький рівень використовуваних в даний час способів опису в словниках морфологічних і словотворчих характеристик термінів;

✓ неадекватність семантичного опису термінів (особливо багатозначних) в сучасних спеціальних словниках;

✓ невідповідність визначення значень термінів найважливішим логічним вимогам, неузгодженість між визначеннями споріднених термінів в межах одного словника, невідповідність між визначеннями термінів і значеннями, в яких ці терміни вживаються в інших словникових статтях того ж самого словника, неузгодженість визначень одних і тих же термінів у різних типах спеціальних словників;

✓ відсутність одноманітності в організації матеріалу всередині словникових статей та виборі позначок і посилань [6, с. 7–9].

На відміну від всіх названих недоліків, з якими ми абсолютно згодні, перше положення викликає деякі суперечності. Ми вважаємо, що поєднання в межах одного словника декількох функцій цілком можливо за умови, якщо мова йде про словник на електронному носії, здатному вміщати необмежений обсяг інформації та систематизувати її відповідно до правил гіпертексту.

Висновки. Підсумовуючи все вище сказане, зазначимо, що тлумачний фаховий терміновідповідник має гнучку форму, здатний подолати розрив між лексикографією і теоретичною лінгвістикою з фаху. Саме навчальний тлумачний терміновідповідник дозволяє реалізувати ще одну нову рису

лексикографічного джерела – антропоцентричність, тобто врахування соціальних і психологічних характеристик користувача, на відміну від класичних тлумачних і перекладних словників, яким притаманна лінгвоцентричність.

Актуальний напрям подальшої розробки окресленої проблеми полягає в розробці методики створення термінологічних електронних словників з економічної лексики.

Література

1. **Olga Karpova.** Lexicography and Terminology: A Worldwide Outlook / Olga Karpova, Faina Kartashkova. – Cambridge : Cambridge Scholars Publishing, 2009. – 205 p.
2. **Pedro A. Fuertes-Olivera.** Specialised dictionaries for learners / Pedro A. Fuertes-Olivera. – Berlin : Walter de Gruyter GmbH & Co, 2012. – 237p.
3. **Берков В. П.** Двухязычная лексикография / В. П. Берков. – Спб. : СПУ, 1996. – 248с.
4. **Герд А. С.** К определению понятия «словарь» / А. С. Герд // Проблемы лексикографии : Сб. статей. – Спб. : СПГУ, 1997. – С. 191-203.
5. **Герд А. С.** Научно-техническая лексикография / А. С. Герд // Прикладное языкознание. – Спб. : СПУ, 1996. – С. 287-307.
6. **Гринев С. В.** Введение в терминологическую лексикографию: Учебное пособие / С. В. Гринев. – М. : МГУ, 1986. – 98с.
7. **Лейчик В. М.** Опыт построения классификации терминологических словарей / В. М. Лейчик // Теория и практика научно-технической лексикографии. – М., 1989. – С.21-23.

Cherednichenko G., Kovalchuk O.

Terminological Dictionary as a Variety of Modern Electronic Dictionary

Ukraine's integration into the European Community, new political, socio-economic and cultural realities, expanding contacts with foreign countries make foreign language training a critical component of higher education. Therefore, the changes in higher education lead to the changing of the content and functions of

teaching foreign languages. Hence, the new formulation of the problem of foreign language teaching makes it obvious that the growing social needs cannot be achieved through traditional teaching forms.

Keywords: electronic terminological dictionary, multimedia, foreign language.

Відомості про авторів

Чередніченко Галина Анатоліївна – кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри ділової іноземної мови та міжнародної комунікації Національного університету харчових технологій. Коло наукових інтересів: розробка та використання мультимедіа у навчанні іноземної мови.

Ковальчук Ольга Сергіївна – викладач кафедри ділової іноземної мови та міжнародної комунікації Національного університету харчових технологій. Коло наукових інтересів: розробка та використання мультимедіа у навчанні іноземної мови.

Стаття надійшла до редакції 26.08.2012 р.

Прийнято до друку 28.09.2012 р.